

KULTŪRPRATĪBA IZGLĪTĪBĀ UN SOCIOKULTŪRVIDĒ LATVIJAS VALSTS DIBINĀŠANAS UN ATJAUNOŠANAS VĒSTURISKAJOS PERIODOS

Cultural Literacy in Education and Sociocultural Environment the Historical Periods of the Founding and Renewal of the State of Latvia

Solvita Lodiņa

RTU Liepāja Academy Center for Pedagogy and Social Work, Latvia

Pāvels Jurs

RTU Liepāja Academy Center for Pedagogy and Social Work, Latvia

Abstract. *The world's geopolitical conflicts and ideological pluralism of society raise the importance of cultural literacy development in the micro and macro relations of different nations. After the Second World War, nations formed the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisations (UNESCO), to learn peaceful coexistence based on cultural values. Latvia as a UNESCO Member State since 1991, together with 25 European Union countries, developed a handbook on cultural awareness and expression in 2016, and in 2023 – a material for promoting cultural literacy among young people. Latvians' love for their nation, language, and cultural heritage helped found their own country, Latvia, in 1918 and later, in 1991, to restore it, preserving its freedom to this day. In both historical periods and now, there have been minorities in Latvia. From 2023 onwards, education for them will be exclusively in Latvian. Therefore, in education and the socio-cultural environment, cultural literacy should be developed through the preservation of historical memory, patriotic education. The aim of the theoretical research is to find out the genesis of the concept of cultural literacy in relation to education in the socio-cultural environment of the founding-restoration period of the Latvian state. Using a quantitative method of systemic literature analysis; in the stage of qualitative analysis of historical documents, periodical content analysis, and data interpretation, it was concluded that the concept of cultural literacy in the educational content of the sociocultural environment of 1918-1940 can be seen in the United, Neighbourhood, Homeland, and Nationality teachings, but after 1991. - in the Latvian Folk Life Curriculum for Educators, in 1995, the program of the Latvian Latvian folklore education in the principle of educational methodology, 1995 in the Cultural Policy Guidelines - Chapter IV on General Education.*

Keywords: *education, cultural awareness, cultural literacy, history, sociocultural environment.*

Ievads *Introduction*

Apvienoto Nāciju izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisations*, turpmāk – UNESCO) Latvijas Nacionālās komisijas (turpmāk – LNK) izdevumā *Metodiskais materiāls jauniešu kultūrpratības veicināšanai* (Iliško, Skrinda, 2023) jēdziens *kultūrpratība* tiek skaidrots kā līdzdalība kopienas kultūras aktivitātēs, izglītošanās procesā, sagatavojoties dzīvei un darbam daudz kultūru vidē, spēja pārmantot arī nemateriālo kultūras mantojumu, tā stiprinot kultūras identitāti, spēja atrast informāciju par kultūru un, pielietojot to, kļūt par lietpratīgu kultūras vērtību veidotāju. *Kultūrpratība* kā *kultūras kompetence*, kas veicina toleranci un stiprina piederības sajūtu Latvijas kultūrtelpai (Iliško & Skrinda, 2023) *sociokultūrvīdē*. Savukārt Eiropas Savienības Publikāciju biroja (turpmāk – ESPB) *Kultūras izpratnes un izpausmes rokasgrāmatā* – formālās izglītības novērtējumā *kultūras izpratne un izpausme* minēta kā 8. kompetence, kas attiecināma gan uz skolotāja darbu klasē, veicinot skolēnu talantus, gan kā prasme veicināt starpvalstu dialogu. Te *kultūras izpratne* nozīmē – zināt, kāda ir kultūras un mākslas nozīme, attīstīt spēju to baudīt vai būt tajā ieinteresētam. Tas ir saistīts ar uztveri (piemēram, mūzikas klausīšanos, teātra uzveduma skatīšanos, mākslas darbu aplūkošanu muzejā). Turpretī jēdziens *kultūras izpausme* koncentrējas uz izjūtu vai ideju nodošanu ar mākslinieciskiem līdzekļiem un sevi pašu. Tas attiecas uz lietām, ko cilvēki saka, raksta, dzied, glezno, dejo, tēlo vai dara, lai parādītu savas izjūtas, uzskatus un idejas, un galvenokārt ir saistīts ar radīšanu/jaunradi (ESPB, 2016). *Kultūras izpratne un izpausme* konceptuāli ir *kultūrpratības* elementi.

Kultūrizpratne un (paš)izpausme kā jēdzieni ir lietoti 2020. gada kompetencēs balstītās izglītības satura vienā mācību jomā (MK, 2020), taču *kultūrpratības* koncepts šādā traktējumā tur nav ietverts. Savukārt 2023. gadā pilnveidotajā mācību saturā jomas mērķī parādījies jēdziens *pratība* (“Kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā *pratība*”), bet *Lielajās idejās* tiek atklāts šāds mācību jomas saturs: “(..) skolēni veido izpratni par kultūru – iepazīst, apzinās un izprot sevi un piederību tautas, valsts, kopienas kultūrai, apzinās kultūras mantojumu, kultūru daudzveidību un izpausmes, izprot mākslas darbā ietvertās idejas kā autora, laikmeta un kultūras mijiedarbību, kā arī iepazīst dažādus mākslas veidus – vizuālā māksla, mūzika, literatūra, teātra māksla – un to izteiksmes līdzekļus, piedzīvo jaunrades procesu.” Pilnveidotajā mācību saturā papildus tiek lietoti jēdzieni: *kultūras mantojuma saglabāšana un tradīciju pārmantošana, materiālais un nemateriālais kultūras mantojums, kultūras identitātes veidošana, piederība kultūrai, sava kultūra, personiskās kultūras vajadzības, kultūras notikumi, iepriekšējo laikmetu kultūras atsaucis, laikmeta un kultūras mijiedarbība, kultūras vispārīgais saturs* (Skola2030,

2023). Tiešā veidā nav minēti tādi jēdzieni kā *sociokultūrvide*, *kultūrtelpa*, *patriotisms* un *pilsoniskā līdzdalība* kā demokrātiskas, nacionālas valsts vērtības.

Jaunākie pētījumi liecina, ka strauji samazinās Latvijas skolēnu *patriotisms*, *pilsoniskā līdzdalība* – izpratne par *sociokultūrvidi*, tās ietekmi ar savu iesaisti un pilsonisko, sabiedrisko aktivitāti demokrātijas apstākļos. *Etnisko, nacionālo identitāti* jauniešu apziņā aizstāj *globālā identitāte*, kas mazina piesaisti lokālajai kopienai (Čekse, Kiris, Alksnis, Geske & Kampmane, 2023; Jurs & Samuseviča, 2020; Žogla, 2020). Aktualizējas problēma – kā jauniešos veicināt vēsturiskās atmiņas saglabāšanos, attīstīt *kultūrpratību* izglītības procesā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu ieguldījumu arī pasaules miera uzturēšanā un tautu līdzās pastāvēšanā.

Pētījuma jautājumi. 1. Kādi *kultūrpratības* koncepti sociokultūrvidē un izglītībā saskatāmi Latvijas valsts dibināšanas un atjaunošanas periodos: no 1918. gada līdz 1940. gadam, pēc 1991. gada? 2. Kādi bija veicinošie vai kavējošie apstākļi šo konceptu iedzīvināšanai izglītībā?

Teorētiskā, vēsturiskā **pētījuma mērķis** – analizējot teorētisko literatūru, noskaidrot *kultūrpratības* koncepta ģenēzi saistībā ar izglītību Latvijas valsts dibināšanas un atjaunošanas vēsturisko periodu sociokultūrvidē.

Pētījuma metodoloģija. Pētījums tika veikts no 2023. gada novembra līdz 2024. gada janvārim, izmantojot kvantitatīvu sistēmiskās literatūras atlasē metodi, ierakstot Latvijas Nacionālās bibliotēkas *Digitālo grāmatu krātuvē*, *periodika.lv* meklētājriķā atslēgvārdus – *kultūrpratība*, *kultūras izpratne*, *izpaušme*, *izglītība*. Tad ar dažādiem kritērijiem, piem., gadi, pieejamība, valoda, publikācijas veids u. c., precizējot atlasi, tika izvēlēta pētījuma bāze – teorētiskie avoti, kuri kritiski tika izvērtēti pēc autentiskuma un zinātniskuma principa, akceptēti vai noraidīti, izveidojot gala pētījuma bāzi, tālāk analizēti ar kvalitatīvu kontentanalīzes metodi, kurā tika izprasts *kultūrpratības* koncepta atspoguļojums vēsturiskā perspektīvā, dažādās situācijās, saistītās ar sociokultūrvidi. Vēsturisko dokumentu un periodikas kvalitatīvo kontentanalīzi ietekmēja atziņas un secinājumi, kas iegūti pēc teorētiskā piesātinājuma principa, analizējot jaunākos zinātniskos rakstus par Latvijas valsts dibināšanas un atjaunošanas vēsturiskajiem periodiem un to sociokultūrvidi, izglītību (LU, LVI zinātnisko rakstu krājumi, LNB krātuve, u.c.). Datu interpretācijas posmā teorētiskajā kontentanalīzē iegūtie dati tika apkopoti, salīdzināti, klasificēti, izdarot secinājumus (Mārtinsons, Pipere & Kamerāde, 2016).

Kultūrpratības koncepti Latvijas valsts dibināšanas vēsturiskajā periodā no 1918. līdz 1920. gadam un līdz 1934. gada 15. maija apvērsumam
Concepts of Cultural Literacy in the Historical Period of the Founding of the Latvian State from 1918-1920 and until the Coup of 15 May 1934

Pirmais pasaules karš (1914–1918) nostiprināja Eiropas tautu pašnoteikšanās ideju, radot labvēlīgus apstākļus jaunu valstu izveidei. Latvijas Republikas proklamēšana 1918. gada 18. novembrī deva iespēju izveidot nacionālu izglītības sistēmu (likums *Par Latvijas izglītības iestādēm* un *Par Latvijas mazākumtautību skolām* (Latvijas Tautas Padome (turpmāk LTP), 1919a; LTP, 1919b)), kuras pamatā bija nacionālas intereses. Analizējot *Likumu par Latvijas izglītības iestādēm*, jāsecina, ka nekas nav minēts ne par patriotismu, ne kultūru, tās izpratni – ne etniskā, ne nacionālā, ne globālā nozīmē. Likuma 7. pantā kā obligāti noteikti šādi mācību priekšmeti: “Latviešu valoda (*valodas mācība, literatūras vēsture un rakstniecības teorija*), Latvijas vēsture un Latvijas ģeografija,” bet 10. pantā detalizēti *Ticības mācības mācīšanas noteikumi* (LTP, 1919a). Tas liecina, ka pat šajā vēstures periodā joprojām tautas pasaules uzskatu – garīgo, materiālo kultūru, tās izpratni – lielā mērā noteica kristīgās ticības dažādo konfesiju, t. sk. katoļu, pareizticīgo un vecticībnieku (uzskaitījums likuma 10.3. pantā), baznīcu vadības un ideoloģijas. Atteikties no tā gan bija iespēja, vecākam uzrakstot iesniegumu. Kā arī 10.2. pantā minēts, ka konfesija var pieteikt savu ticības mācību, ja to apgūs vismaz 10 skolēnu (LTP, 1919a). Jāsecina, ka šajā likumā skolēnu vecākiem bija paredzētas plašas iespējas piedalīties mācību satura veidošanā, ierosinot jaunu mācību priekšmetu apguvi, risinot sociālos jautājumus, veidojot kultūras pasākumus, ekskursijas, kas ir nozīmīgi *sociokultūrvides* veicinošie apstākļi *kultūrpratības* attīstībai, no mūsdienu perspektīvas raugoties.

Ilgstošas Latvijas teritorijas okupācijas, *Brīvības cīņu* karadarbības rezultātā notika sabiedrības aktīva migrācija, iedzīvotāju sajaukšanās un identificēšanās drīzāk ar trīs dažādu valdību – Kārļa Ulmaņa, Andrieva Niedras un Pētera Stučkas – politiskajām ideoloģijām. *Brīvības cīņu* patriotisma paraugs – *Cēsu Reālskolas* direktora Longīna Ausēja un *Valmieras Reālskolas* skolotāja Alfrēda Lukstiņa izveidotā Cēsu pulka 8. skolnieku rota no 108 skolēniem, kurai bija būtiska nozīme *Cēsu kaujās* un Latvijas Neatkarības izcīnīšanā 1919. gadā (Ciganovs, 2011). To nevarētu nosaukt par patriotisma audzināšanas metodi dzīves skolā, bet drīzāk par izdzīvošanas un nāves baiļu pārvarēšanas skolu tajā iesaistītajiem pusaudžiem. Taču kā pozitīvs, patriotismu audzinošs piemērs šis fakts tiek minēts mūsdienās daudziem Latvijas skolēniem atbilstošā mācību priekšmetā vai audzināšanas pasākumā izglītības iestādē.

Pēc *Neatkarības kara* tika atvērtas arī mazākumtautību skolas, kas bija finansētas no valsts budžeta (LTP, 1919b), tādējādi saglabājot un veicinot mazākumtautību kultūru viņu kopienu lokālajā kultūrtelpā. Dažādu kultūru

izpratnes un līdzās pastāvēšanas prasmei Latvijas sociokultūrvīdē toreiz bija liela nozīme (Staris & Ūsiņš, 2000). Tai pat laikā Latvijas vēstures mācības grāmatu autors Fricis Zālītis rakstīja, ka neatkarīga Latvija gan pastāvēja, bet to nevarēja nosaukt par latvisku, jo latvieši bija saskaldījušies daudzās partijās (19 no tām 1920. gada 18. aprīlī iekļuva parlamentā), tāpēc mazākumtautību pārstāvji (pārsvarā turīgie ebreji un vācbaltieši), apvienojušies partijās, guva ne tikai lielāku varu un noteikšanu saimnieciskajā dzīvē, bet arī garīgajā, jo latvieši joprojām bija ar vergu, kalpu domāšanu un neapzināti sekoja svešām idejām, nonicinot paši savu latvisko kultūru (Zālītis, 1991, p. 324), kas vērojams joprojām arī mūsdienu sociokultūrvīdē, jauniešiem sekojot angļiski runājošo kopienas kultūrai pasaulē un noliedzot savu latvisko kultūru.

1919. gadā, pēc *Brīvības cīņu* noslēguma, veidojot jaunās Latvijas Republikas valsts pārvaldes sistēmu, kultūras un mākslas procesu vadības darbi tika uzticēti Izglītības ministrijai. Tas ir svarīgs nācijas vienotas kultūras izpratnes caur vispārējās izglītības sistēmu veidošanas veicinošs apstākļi. Latvija pārņēma Zviedrijas Izglītības ministrijas sistēmu, kas bija ieviesta arī Igaunijā, Lietuvā un Somijā. Tur arī nebija atsevišķas Kultūras ministrijas.

1920. gada 18. novembrī Latvijā nodibināja Kultūras fondu (KM, 2020), tā finansējums sabiedrībai palīdzēja veidot latviskus kultūras notikumus, kas sociokultūrvīdē radīja priekšnoteikumus arī nacionālas izglītības izveidei. Tieši Izglītības ministrija laika posmā no 1920. gada līdz 1923. gadam iniciēja izdot K. Barona *Latvju dainas* četros sējumos, bet 1924. gadā – nodibināt *Latviešu folkloras krātuvi*, kuras uzdevums bija ne tikai vākt, krāt, pētīt tautas daiļradi (dainas, pasakas, teikas, sakāmvārdus u.c.), bet arī modināt par to tautas interesi, izdodot arī daudz grāmatu (Ambainis, 1989). Tas ir tautas, skolotāju, skolēnu kultūras izpratni veicinošs apstākļi Latvijas valsts veidošanas laika sociokultūrvīdē un izglītībā.

Atbilstoši tendencēm Eiropā, arī skolās strauji ienāca reformpedagoģijas idejas: tika uzsvērta uz skolēna personības attīstību vērsta mācīšanās pieeja, savukārt skolotājs – mācību procesa vadītājs un atbalsta sniedzējs skolēnam. Šom nolūkam mācību materiāls bija jāiegūst no tuvākās apkārtnes, reālās dzīves un jāmacās zināšanas pielietot dzīvē (LR IM, 1920, 1921; Ķestere, 2005). Šāda pieeja ir joprojām aktuāla arī mūsdienās – kompetenču izglītības pieejā balstītajā mācību metodoloģijā.

F. Zālītis 1920. gada *Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā* Nr.1 publikācijā “Skolas uzdevums” rakstīja: “(..) Katrai jaunai paaudzei jāpiemērojas savas apkārtnes dabas un kultūras apstākļiem; jāpiesavinās visu iepriekšējo paaudžu kultūras ieguvumi. Tas notiek caur audzināšanu (..)” (Zālītis, 1920, p. 12). Mācību satura dalījumu priekšmetos bieži vien aizstāja *Apvienotā mācība* (arī *Apkārtnes* vai *Dzimtenes mācība*). Jaunizveidotajā Latvijā 1920. gadā pirmās mācību programmas tika publicētas *Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā* Nr. 9.– Nr. 11. demokrātiskās valsts apstākļos (līdz Ulmaņa apvērsumam 1934. gada

15. maijā) izglītības kontekstā tika runāts par Dzimtenes, Tēvzemes mīlestību kā vērtību, kas arī veidoja *Dzimtenes mācības* filozofisko pamatu.

Lai gan tautas kultūras līmeņa (izpratnes) celšanas veicinošais apstāklis bija Izglītības ministrijas lēmums no 1920. gada līdz 1934. gadam izdot un izplatīt tautasdziesmas, pasakas, sakāmvārdus un citas pierakstītās folkloras vienības grāmatu krājumos (Straubergs, 1929), ar to vēl bija par maz, lai tautu latviskotu, celtu tās pašapziņu, jo kavējošs apstāklis bija vispārējais pēckara nabadzības sociālais līmenis ģimenēm, kas apgrūtināja visus bērnus sūtīt uz valsts apmaksātajām skolām, neskatoties pat uz likumā paredzēto sodu – 50 rubļiem (Ķestere, 2005; LTP, 1919a). Bija jātransformējas arī pieaugušajiem, lai varētu plānot vispārējo tautas izglītības un kultūras līmeņa celšanos labākas ekonomikas un komunikācijas sabiedrībā nodrošināšanai. Tāpēc straujais tautskolu pieaugums arī bija nozīmīga parādība, kas veicināja mūžizglītības procesu un tautas latviskā pasaules uzskata izkopšanu (Rubenis, 1990).

Bet no šodienas perspektīvas raugoties, vērā ņemams veicinošais apstāklis bija *Latvijas kultūras veicināšanas biedrības* darbība (1921–1925) ar 220 nodaļām visā Latvijas teritorijā, izdodot mēnešrakstu *Kultūras vēstnesis*. Kā uzsvērts vēsturnieka Alfrēda Bīlmaņa rakstā *Nacionālisms kā valsts pamats* (1921, Nr.1.), tieši tā saturs tautu izglītoja un veidoja Latvijas nācijas kultūrizpratni un pasaules uzskatu. Rakstā tiek secināts, ka, pirmkārt, ģimene, dzimta, ģints, cilts un tauta ir parādība, kas balstās uz radniecības jūtām, cieņu, godu, solidaritāti, kurā personīgais labums tiek saskaņots ar tautas labumu, otrkārt, dārgākā vērtība ir dzīvība, ko atdot par Tēviju, treškārt, valstiskā apziņa ir dabīga, tās izkopšana tagad ir iespējama savās nacionālajās, tautiskajās skolās, kurās mācīs tautas skolotāji (Bīlmanis, 1921, p. 2–4).

Secinājums: zināmā mērā jēdziens *valstiskā apziņa* ir *kultūrizpratnes* jēdziena viens no elementiem.

Bet cits kultūrizpratnes elements atpazīstams P. Liepiņa *Kultūras nozīme Latvijas valsts nostiprināšanā* (1921) skaidrojumā: “Zem vārda – *kultūra* – mēs saprotam dzīves labierīcības pieņemšanos pilnībā kā materiālā, tā arī garīgā ziņā. Bet kā tad līdz šim dzīvojām? (..) līdz šim mēs izpildījām vergiem uzliktās prasības: mazāk ēst, mazāk gulēt, sliktāk ģērbties, vairāk strādāt un zemāk locīties” (Liepiņš, 1921, p. 4–5).

Secinājums: kulturāla pašaprūpe, tiekšanās uz labklājību arī pieder pie sociokultūrvides kultūrpratības.

Pārskatot tādas *Kultūras vēstneša* tematus kā *Latvju kultūra viņas pagātnē un nākotnē*, *Kultūras pamatjautājumi*, *Etnogrāfiski materiāli* (rubrikas vairākos žurnāla numuros), jāsecina, ka žurnālam bija tautas apziņu izglītojoša un veidojoša loma sabiedrībā, kas ir vispārējo kultūrpratību veicinošs apstāklis. Izpētot rubriku *Latvijas skola citkārt un tagad* (1921, Nr. 4.–6. u.c.), vērojams, ka tieši šī žurnāla autori nodarbojās ne tikai ar Latvijas, bet arī ar Somijas, Igaunijas, Polijas, Lietuvas izglītības un kultūras jautājumu

pētniecību (1921, Nr. 4.–6.). Tas liecina, ka arī mazākumtautību skolas tika iekļautas Latvijas kultūrtelpā, nevis ignorētas.

Vēl būtiska loma tautiskas, latviskas izglītības (t. sk. kultūrpratības) veidošanā Latvijas sociokultūrvidē bija A. Viča redakcijā veidotā žurnāla *Audzinātājs* (1925–1939) rakstu autoriem no *Latvijas Nacionālās skolotāju savienības* (pārstāvji – L. Ausējs, P. Dauge, L. Adamovičs u.c.), kuri asi diskutēja savos rakstos ar otru pedagogu biedrību *Latvijas Skolotāju savienību* par nepieciešamību ievērot latviskās audzināšanas tradīcijas, akli neaizraujoties ar eksperimentiem (Ausējs, 1926). K. Dēķens rakstīja: “(..) daudzi no tagadējiem nacionālistiskajiem skolotājiem bijuši savā laikā dedzīgi pārkrievinātāji un pārvācotāji (..)” (Vičs, 1926). Taču Jānis Rainis kā izglītības ministrs (18.12.1926.–22.01.1928.) atbalstīja *Latvijas Skolotāju savienības* eksperimentālo pieeju pedagogijā, neskatoties uz to, ka pats bija tautā iemīļots dzejnieks, kultūras darbinieks un vairāku nozīmīgu kultūras institūciju – *Latviešu Folkloras krātuves*, *Rīgas Tautas konservatorijas*, *Nacionālās Operas* – izveides iniciators, arī kādreizējais mākslas departamenta vadītājs Izglītības ministrijā (1920). Raiņa, izglītības ministra, 1927. gada 20. septembrī parakstītais *Skolu reformu rīkojums* vēstīja: “(..) Vecā skola audzināja valdniekam (caram) paklausīgus pavalstniekus. Mūsu skolas uzdevums ir uzaudzināt pilnvērtīgus pilsoņus – demokrātiskās republikas suverēnās varas nesējus. Šis ideāls prasa, pirmkārt – lai ikviens pilsonis spētu valdīt pār sevi pats; otrkārt – lai viņš justos atbildīgs ne tik vien par saviem darbiem, bet arī par savas sabiedrības grupas un visas valsts darbību, un, treškārt – lai viņš būtu aktīvs, savstarpējas izpalīdzības un solidaritātes jūtu vadīts sabiedrības loceklis (..)” (Treijs, 1998). Šis rīkojums neparedzēja nacionālās pašapziņas, kultūrizpratnes u. tml. audzināšanu, t. sk. iekļaušanu izglītības programmu saturā. Rainis izvirzīja vairākus uzdevumus: 1) izglītības pieejamība arī darbaļaužu masām, 2) jāaudzina skolās brīvas, patstāvīgas personības, intelektuāli attīstīti un aktīvi cilvēki ar augstu pilsoniskās atbildības sajūtu (Treijs, 1998), tātad prioritātes – pilsoniskā izglītība, atbildība – demokrātijas apstākļos, nevis patriotisms un nacionālā identitāte kā emocionālas kategorijas.

Par 20. gs. 20.–30. gadu sociokultūrvidi savu viedokli detalizēti izklāstījis Ernests Brastiņš (1892–1942) Latvijas vēstures grāmatā *Latvija, viņas dzīve un kultūra* (Brastiņš, 1931). E. Brastiņš bija *Dievturu* kustības un reliģiskās sadraudzes dibinātājs (1926), Kara muzeja pārzinis (1921–1923), pilskalnu pētnieks, Latviešu folkloras krātuves pētnieks, tautasdziesmu vācējs, klasificētājs un izdevumu krājumu veidotājs, mākslinieks (LU LFMI, 2020). Pēc Neatkarības kara jaunā Latvijas valsts centās atgūt savu nacionālo kultūru, taču tauta, gadsimtos paverdzināta, pārvācota, pārkrieivota, joprojām sekoja kristīgajai reliģijai, kurā sākumā centās ieviest kādus nacionālus elementus. Taču, tāpat kā jaunlatvieši, E. Brastiņš, gan vācot folkloru, gan to klasificējot, konstatēja, ka latviešiem ir sava tautas kultūra, dzīvesziņa un reliģija, apdziedāta

tautasdziesmās. Kamēr tās nebija savāktas, pierakstītas, apkopotas, klasificētas, to vēl nevarēja publiski un zinātniski apstiprināt (Brastiņš, 1931). Strādājot Latviešu Folkloras krātuvē, Brastiņš arī sāka veidot jeb konstruēt tautas reliģiju, kā pētnieks pamatot tās filosofiju, kā rezultātā radīja *Dievturu kustību*, kurai gan sākotnēji nebija daudz sekotāju. Par tā laika sociokultūrvidi, kultūras izpratni un izpausmi viņš rakstīja: “Jo tuvāk laika straume nesa veclatvisko kultūru un dzīvi Latvijas valsts tapšanas brīdī, jo mazāk tanī palika nesadragātu vietu. Lietišķajā kultūrā iejaucās fabriku industrija ar saviem standartizētiem, internacionāliem ražojumiem, saimniecisko dzīvi vadīja muiža ar vācu kungiem, sabiedriskā dzīvē ielauzās lielpilsēta Rīga ar savām kuģos atvestām domām un modēm. Senās gudrības vietā stājās skolas un grāmatas, kuras gar latviešu īpatnībām nelikās zinis. Reliģiskā dzīvē beidzot virsroku ņēma kristīgā ticība ar visām savām konfesijām un sektām, bet senās tautas mākslas vietā ieviesās Eiropas “kultūrmāksla”” (Brastiņš, 1931, 172). Turpat sadaļā *Izglītība* Brastiņš aprakstīja straujo izglītības attīstību 20. gadsimta 20. gados, taču atzīmēja, ka joprojām tās kontekstā netika sniegtas skolēniem atbildes, kas ir *latviskais, latvietība, latvietis*, ka skolās nebija *īstlatvijas mācība* (Brastiņš, 1931, p. 206).

**Kultūrpratības koncepti Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma laikā
no 1934. gada 15. maija līdz 1940. gada 7. jūnijam
*Concepts of Cultural Literacy during the Authoritarian Regime
of K. Ulmanis in 15. 05. 1934.-7. 06. 1940.***

1934. gada 15. maijā K. Ulmaņa īstenotais valsts apvērsums iznīcināja demokrātisko valsts režīmu (daudzskaitlīgo partiju sadrumstaloto valdību), aizstājot to ar autoritāro režīmu, kurā partiju darbība aizliegta un pasludināta tautas vienotība, kuras pamatā ideoloģisks uzstādījums: vadonība, pozitīvisms un nacionālisms. K. Ulmaņa nacionālisma centrā – latviešu tautas un valsts interešu pārākums pār indivīda tiesībām, bet vadonība nozīmēja – K. Ulmani pasludināt par *tautas tēvu* – paraugu, kuram sekot un līdzināties. No pedagoģiskā aspekta raugoties, pusaudžiem ir nepieciešams tāds paraugs, kam līdzināties, lai formētos jaunieša personība.

Pozitīvisms nozīmēja stingru cenzūru, preses brīvības ierobežojumus (Hanovs & Tēraudkalns, 2012). Tikai E. Brastiņš turpināja izplatīt savu iesākto filosofiju 1935. gada izdevumā “Brīvā zeme” (1919–1940). Rakstā “Tautības mācība” viņš detalizēti aprakstīja tās saturu, ko vēlāk, 1936. gadā, izvērta grāmatā “Tautības mācība” (Brastiņš, 1936), kuras saturu varētu attiecināt uz pētāmā jēdziena *kultūrpratība* sākotnējo ideju, konceptu pēc būtības: “*Tautības mācība*, dažādos veidos pausta, paceltu latviešos tautisko apziņu, pamodinātu nacionālās jūtas un nospraustu latviskās gribas virzienu. (..) I daļā: 1) tautiskā ideja, viņas izcelšanās, vēsture, saturs, zinātniskie un prātnieciskie balsti; 2) kas ir tauta un tautība, viņu definīcijas, pazīmes un būtība; 3) nacionālisms un

tautiskums – sabiedriska kustība un garīgs strāvojums (ar pareizām un defektīvām formām). II daļā: tautisks cilvēks, viņa augšana, tapšana un uzdevumi (jauns tikumības ideāls, kurš dzīvē jāpiepilda. III daļā: tautiskā un latviskā kultūra, viņas tradīcijas saturs un jaunradīšanas virzieni (Latvijas reliģija, māksla, zinātne un filosofija te tiktu noskaidrotas savos pamatvilcienos). IV daļa: mācība par nacionālu valsti, viņas politiku saimniecībā, kultūrā un sadzīvē” (Brastiņš, 1935). Rakstītajos avotos nav ziņu, vai eksistē *Tautības mācības* programma tieši vispārīzglītojošām skolām, vai grāmata *Tautības mācība* (1936) kalpoja arī kā mācību līdzeklis skolās. Spriežot pēc 1937. gada statistikas, *dievturība* kā ticības mācība (iespējams *Tautības mācības* saturu) skolās tika mācīta (Rubenis, 1990, p. 132). Spriežot pēc ideoloģiskās tuvības, E. Brastiņam un K. Ulmanim bija kāda saistība. To apstiprināja novadpētnieks Ojārs Ozoliņš (1929–2014), kurš pētīja dievturu dokumentus. Viņš rakstīja, ka Ulmanis 1935. gadā uzklausījis Brastiņa ieteikumus kultūrā (Ozoliņš & Linde, 2017).

Ulmaņa autoritārisma laika sociokultūrvides nacionālisma (nevis etniskais) princips paredzēja ekonomikas “latviskošanu” un valsts nozīmes pieaugumu tajā, taču ierēdņi valsts un pašvaldības līmenī rūpējās, lai sociālais un ekonomiskais atbalsts būtu galvenokārt piešķirts latviešiem, nevis citu tautību pārstāvjiem. Šis fakts liecina par mijkultūru elementa apzinātu ignorēšanu kultūrpratības attīstības konceptā.

Daudzās un dažādās strādājošo kameras tika apvienotas padomēs. Viena no tām – *Valsts Kultūras padome*, kura formāli apstiprināja K. Ulmaņa jau pieņemtos lēmumus. Valsts (K. Ulmanis) par prioritāriem motīviem mākslā izvirzīja nacionālo mitoloģiju, vadoņa kultu un lauku dzīves idealizēšanu. Ulmaņa iniciatīva izglītībā – pilsētu bērniem tika piedāvāts vasaras pavadīt lauku saimniecībās, mācoties lauksaimniecību, kas bija viņa politikas prioritāte. Tas atbilda arī reformpedagoģijas idejai par darba skolu – mācībām, saistītām ar dabu, apkārtni. Vispārējās izglītības sistēmas galvenais mērķis bija ieaudzināt patriotismu, nacionālismu un lojalitāti valstij, nevis attīstīt etnisko identitāti, kas atzīmēts *kultūrpratības* koncepta pamatā.

K. Ulmanis iniciēja Latvijas Vēstures institūta dibināšanu un Latvijas valstij lojālu vēstures interpretāciju. Lai veicinātu pilsoņu iesaisti patriotiskajā audzināšanā, K. Ulmanis 1935. gada 28. janvārī izsludināja visas tautas akciju *Draudzīgais aicinājums*, kuras ietvaros aicināja Latvijas iedzīvotājus ziedot savām bijušajām skolām grāmatas un mākslas darbus. Arī šāda akcija atzīstama kā veicinošs apstākļi sabiedrības kultūras nozīmīguma izpratnei un attīsta *kultūrpratību*. K. Ulmaņa politikas ideoloģiskais uzsvars uz patriotisko audzināšanu bija radījis jaunu paaudzi ar spēcīgu nacionālu pārliecību, kas vēlāk kļuva par pretošanās spēku – kodolu okupācijas varai (Hanovs, et al 2012; Šķerbinskis, et al 2012; Stranga, 2017).

1939. gada 23. augustā nacistiskās Vācijas un Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) noslēgtā Molotova-Ribentropa pakta rezultātā (vienošanās par Austrumeiropas sadalīšanu), Latvija zaudēja savu neatkarību. 1940. gada 17. jūnijā Latvijas teritorijā ienāca Sarkanā armija (LNVN, 2023). Taču nacionāli noskaņotā sabiedrības daļa gan Latvijā, gan trimdā turpināja uzturēt idealizēto, latvisko Ulmaņlaiku tēlu cauri visiem okupācijas gadiem, un tas kļuva par vienu no iedvesmas avotiem Latvijas neatkarības atjaunošanas laikā – 1991. gadā.

Kultūrpratības koncepti pēc 1991. gada Latvijas neatkarības atjaunošanas *Concepts of Cultural Literacy after the 1991 Renewal of Latvian Independence*

Ideja par tautas izglītošanu latviskā, tautiskā, patriotiskā garā Latvijas Republikas (LR) atjaunošanas laikā – 1991. gadā un vēlāk – lielā mērā bija K. Ulmaņa 1934.–1939. gadā uzsāktās iniciatīvas *Likums par tautas izglītību* (Ulmanis & Ādamovičs, 1934) atjaunojums vai turpinājums, atceroties “labos Ulmaņlaikus”. Gan viena, gan otra laika perioda vadošie politiķi saprata, ka tautas ideoloģiskos uzskatus var mainīt tieši ar kultūras un izglītības palīdzību (bet Ulmaņa izpratnē – papildus arī ar savas personības kultu un popularizēšanu tautā), ka kultūras un izglītības līmenim ir tiešs sakars ar sociālekonomiskā stāvokļa uzlabošanu, kas arī nodrošina neatkarību no citas valsts resursiem (pēc 1991. gada – no PSRS resursiem, bet pēc 1934. gada – no ekonomiskās krīzes un nabadzības, pie kuras noveda tautas vispārējā neizglītotība un pieredzes trūkums indivīdu mijiedarbībai demokrātiskā, pilsoniskā sabiedrībā un kultūras, vērtību trūkums komunikācijā starp LR pamattautu un mazākumtautību politisko partiju programmu idejām (1920–1934).

1990.–1991. gadā LR Tautas izglītības ministrijas pasūtījumā Anta Rudzīte sastādīja audzinātāju stundu programmu “Latviešu tautas dzīvesziņa”, kurā izklāstīti visi latviešu tikumi, svētki, ieražas, dzīvesziņa (Rudzīte, 1991). Tautas etniskā identitāte strauji atdzima, parādoties *Folkloras kustībai*, kura sākās kā 20. gs. 80. gadu dziesmotā revolūcija. Folkloras kustība cieši saistīta ar folkloras kopu, pētnieku došanos uz vispārējās izglītības iestādēm, lai skolēniem mācītu tradicionālās kultūras izpratni caur gadskārtu svētku svinēšanu, dziesmām, skaņu rīku spēli, amatniecību (Vīvere, 2023).

Mūsdienu *kultūrpratības* konceptam vispārējā izglītībā vistuvākais koncepts ir LR Izglītības ministrijas 1992. gada metodisko rakstu krājumā “Latvijas izglītības saturu veidojot” minētais *mācību tautziņas princips* izglītības saturā, proti, tautziņai ir jācaurauž visi mācību priekšmeti: “(..) izglītības saturā veidojamais nacionālais komponents īstenojams katrā mācību priekšmetā atbilstoši šī priekšmeta specifikai. Saskaņā ar izglītības satura nacionālā komponenta būtību tautiskais kā kategorija mācāms, nevis izceļot tā

pārākumu, bet gan parādot tā savdabīgumu, neatkārtojamību un nozīmīgumu tautai un cilvēcei (..), principa īstenojums atkarīgs no 1) skolotāja un skolēna attieksmes pret to, 2) no attiecīgās mācību satura atlasē un dozējuma, 3) no skolotāja izmantotās metodikas” (LR Izglītības ministrija, 1992).

1995. gada *Kultūrp politikas pamatnostādņēs* tiek definēta *kultūrizpratne*: “Visplašākajā izpratnē – kultūra nav atsevišķa dzīves joma, bet ir viss, ko cilvēks sabiedrībā ir radījis un rada, ieskaitot sevi pašu un sabiedrību (..) Kultūras misija ir vairot humāno cilvēkā un līdz ar to sabiedrībā, tautā, veidot izpratni par vērtībām un cilvēciskās eksistences jēgu.” IV. Izglītība kā kultūras pamats un nākotne. 1. Vispārējā izglītība: “(..) Valsts veido saskaņotu kultūras un izglītības politiku, jo tām ir kopīgs mērķis – garīgi brīva, humāna un radoša personība (..), realizējot no izglītības politikas šķirtu kultūrp politiku, var nonākt pie tā, ka valsts gan dod katram indivīdam brīvu pieeju kultūrai, taču šo iespēju vēlas izmantot tikai neliela sabiedrības daļa (..)” (Saeima, 1995). Šī nodaļa dokumentā liecina par kompromisu starp sabiedrībā pastāvošajiem viedokļiem, kur vieni vēlas apvienot Izglītības un Kultūras ministrijas, kā tas bijis Latvijas Republikas pastāvēšanas sākumā (1919–1940), bet otri – saglabāt padomju mantojumu, kura retorikā bija izdevīgi ar politisku lēmumu nodalīt kultūras un izglītības vadošo institūciju darbības, kas arī lēnām noveda tautu pie kultūrizpratnes, vērtību degradācijas. Iespējams, ka tas bija izdevīgi okupantu valdībai, lai vieglāk varētu pārvaldīt neapmierināto tautu un mainīt tās senču vērtības pret padomju okupantu uzspiestām vērtībām, ideoloģiju un kultūru (KM, 2020).

1995. gada *Kultūrp politikas pamatnostādnes* bija pirmais valstiska līmeņa dokuments, kurā minēts jēdziens *kultūrizpratne*, un tas aplūkots arī vispārējās izglītības kontekstā. Taču tas nenozīmēja aktīvu politisku rīcību, jo tas bija Izglītības ministrijas kompetencē. Vēlāk sekoja Nacionālā programma “Kultūra” (2000–2010) kā minēto pamatnostādņu turpinājums un izpildes mehānisms (KM, 2020).

Kopumā vēstures periodu no 1991. gada līdz 2004. gadam pedagoģijā var raksturot kā laiku, kurā notika pakāpeniska atbrīvošanās no padomju ideoloģiskā kultūrmantojuma gan didaktikā, gan pedagoģijas vēstures interpretācijā, kā rietumu izglītības virziena pētniecības laiku, nacionālās izglītības filozofijas, metodoloģijas konstruēšanas laiku, kurā ar savu filozofisko domu piedalījās arī sabiedrībai nozīmīgas personības – rakstnieki, dzejnieki, politiķi u.c. (Ķestere & Stonkuviena, 2020).

Kopš 1991. gada būtisku lomu Latvijas sabiedrības sociokultūrvides un kultūrpratības koncepta attīstībā, izglītībā un kopienu kultūrtelpās veic UNESCO LNK izstrādātie metodiskie materiāli.

Kontentalīzes rezultāts Result of a continence analysis

Pēc daudzo vēsturisko avotu un zinātnisko publikāciju kvalitatīvās diskursu kontentalīzes, tika veikts kultūrpratības konceptu apkopojums, ņemot vērā trīs vēsturisko periodu sociokultūrvīdes procesus. Tika izveidotas pārskatāmas tabulas (sk. 1. un 2. tabulu), kurās dažādi kultūrpratības koncepti kategorizēti kā fakti, lai uzskatāmāk varētu izdarīt secinājumus. 1. tabulā fakti, kuriem saistība ar kultūrpratību tika sakārtoti divās kolonās: veicinošie un kavējošie apstākļi. Šī detalizētā analīze sniedz atbildi uz 2. pētāmo jautājumu.

1. tabula. **Kultūrpratību veicinoši un kavējoši apstākļi** (Solvita Lodiņa)
Table 1 **Enhancing and hindering conditions for cultural literacy** (Solvita Lodiņa)

Kultūrpratību veicinoši apstākļi	Kultūrpratību kavējoši apstākļi
Latvijas valsts dibināšanas periods (1918–1920)	
1919. – Latvijas Tautas Padomes likums <i>Par Latvijas izglītības iestādēm</i> un <i>Par Latvijas mazākumtautību skolām</i> nacionālas izglītības sistēmas izveidei.	Latvijas Neatkarības laikā ir trīs – K. Ulmaņa, A. Niedras, P. Stučkas – valdības. Katra savā pārvaldes teritorijā izdod savus politiskos dokumentus, kas tautu ideoloģiski sašķel un apmulsina.
1919. – Latvijas Neatkarības kara <i>Cēsu kaujās</i> Cēsu pulka 8. skolnieku rotas izveide – jauniešu patriotisma paraugs arī mūsdienu jauniešiem.	Neatkarības kara apstākļos traucēts normāls mācību process skolās, nabadzības dēļ daudzi bērni neapmeklē skolu.
1919. – Izglītības ministrijā izveidots Kultūras un mākslas departaments, nevis atsevišķas ministrijas, tas veicina mērķtiecīgu izglītības politiku.	Latvijai nav sava valsts pārvaldes efektīva modeļa, kas piemērots tieši šīs valsts attīstībai, tādēļ tiek pētīti, pārņemti, pielāgoti kaimiņvalstu modeļi.
1920. – Kultūras fonda dibināšana latvisku pasākumu sociokultūrvīdes nodrošināšanai.	1920. gadā latvieši sadalījušies daudzās partijās un nespēj vienoties kopīgai, efektīvai valsts attīstības politikai.
1920. – Latviešu folkloras krātuves dibināšana nolūkā vākt, krāt, pētīt folkloru un ieinteresēt tautu to apgūt un lietot.	No 1919. gada uzreiz nav pieejami mācību līdzekļi latviešu valodā ar Latvijai raksturīgu tēlu, tekstu saturu. Tie ir vācu, krievu valodā. Grāmatas latviešu valodā vēl tikai tiek veidotas.
1920. – mācību priekšmetu apvienošana <i>Apvienotajā mācībā</i> , arī <i>Apkārtnes</i> vai <i>Dzimtenes mācībā</i> , lai piemērotos saviem apkārtnes dabas un kultūras apstākļiem.	Joprojām skolās tiek pasniegta <i>Ticības mācība</i> . Poļu katolicisms, vācu luterānisms, krievu pareizticība – atliekas no iepriekšējo vēsturisko periodu okupantu ideoloģijām Latvijas teritorijā.
Latvijas valsts demokrātiskais režīms (1920–1934)	
Izglītības ministrijas iniciatīva izdot un izplatīt tautasdziesmas, pasakas, sakāmvārdus u.c. grāmatu krājumus.	Svešu izglītības ideju (reformpedagoģijas) pārņemšana un ieviešana bez plašām diskusijām par piemērotību Latvijas

	<p>sociokultūrvidēi. Joprojām skolēniem netika sniegtas atbildes, kas ir <i>latviskais, latvietība, latvietis</i>, skolās nebija <i>īstlatvijas mācība</i> (Brastiņš, 1931, p. 206).</p>
<p>Tautskolu kustības parādīšanās mūžizglītībā veicināja tautas latviskā pasaules uzskata izkopšanu.</p>	<p>Joprojām baltvācu muižniecība ir turīgākā tautas daļa, kas ietekmēja Valsts attīstību, t.sk. finansējuma līdzvērtīgu piešķiršanu mazākumtautībām un to vajadzībām.</p>
<p><i>Latvijas kultūras veicināšanas biedrības</i> darbība (1921–1925) ar 220 nodaļām pa visu Latviju un mēnešraksta <i>Kultūras vēstnesis</i> kultūras teorētiskos jautājumus skaidrojošā darbība, citu valstu izglītības pētniecība. Alfrēds Bīlmanis, viens no autoriem, 1921. gadā raksta par <i>valstisko apziņu</i> – jēdzienu, kurš nozīmē cieņas, goda, solidaritātes izjūtas pret ģimeni, dzimtu, ģinti, cilti, tautu un sava personiskā labuma saskaņošanu ar tautas labumu, tās vērtību – dzīvību, ko atdot par Tēviju (Nr. 1, 2.–4. lpp.) 1921. gada P. Liepiņš jēdzienu <i>kultūra</i> definē kā dzīves materiālo un garīgo labklājību, pretēji okupantu uzspiestam dzīvesveidam: mazāk ēst, mazāk gulēt, sliktāk ģērbties, vairāk strādāt, zemāk locīties (Nr. 1, 4.–5. lpp.).</p>	<p><i>Latvijas kultūras veicināšanas biedrībai</i> nebija stabila valsts finansējuma, tāpēc tā savu darbību beidza.</p>
<p><i>Latvijas Nacionālās skolotāju savienības</i> žurnāla <i>Audzinātājs</i> (1925–1939) izglītojoši raksti par izglītību un kultūru.</p>	<p>Latvijas Nacionālās skolotāju savienības konservatīvo un Latvijas Skolotāju savienības progresīvo, eksperimentālo izglītības ideju konfrontācija.</p>
<p>Jāņa Raiņa 1927. g. 20. septembrī parakstītais <i>Skolu reformu rīkojums</i>: 1. valdīt pār sevi, 2. atbildēt par saviem, savas sabiedrības grupas, visas valsts darbību, 3. būt aktīvam, izpalīdzīgam, solidāram sabiedrības loceklim.</p>	<p>Šis rīkojums neparedzēja nacionālās pašapziņas, kultūrizpratnes, patriotisma audzināšanu, t. sk. iekļaušanu audzināšanas programmās.</p>
<p>Ernests Brastiņš – mākslinieks, folkloras, pilskalnu pētnieks, publicists – izveidoja <i>Dievturu kustību</i>, kuras filozofija balstīta tautasdziesmās un pamatota ar pasaules filozofisko domu. 1931. gadā izstrādā Latvijas vēstures mācību grāmatu, analizē sociokultūrvidē notiekošos procesus.</p>	<p>Ernests Brastiņš 1931. gadā identificē problēmas būtību: “Lietišķajā kultūrā iejaucās fabriku industrija ar saviem standartizētiem, internacionāliem ražojumiem, saimniecisko dzīvi vadīja muiža ar vācu kungiem, sabiedriskā dzīvē ielauzās lielpilsēta Rīga ar savām kuģos atvestām domām un modēm. Senās gudrības vietā stājās skolas un grāmatas, kuras gar latviešu īpatnībām nelikās zinis. Reliģiskā dzīvē beidzot virsroku ņēma kristīgā ticība ar visām savām konfesijām</p>

	un sektām, bet senās tautas mākslas vietā ieviesās Eiropas “kultūrmāksla”” (Brastiņš, 1931, p. 172).
Latvijas valsts K. Ulmaņa autoritārais režīms (15.05.1934.–7.06.1940.)	
27. 07. 1934. Kārlis Ulmanis izdeva <i>Likumu par tautas izglītību</i> . Tas ir 1919. gada likuma <i>Par Latvijas izglītības iestādēm</i> papildinājums ar vispārīgajiem noteikumiem, kuri paredzēja tautas izglītību un audzināšanu nacionālā, patriotiskā, valstiskā garā, Tēvzemes un darba mīlestībā, krietnībā, tautu un šķiru saprašanās garā.	Kārļa Ulmaņa nākšana pie varas nozīmēja arī oponentu ieslodzīšanu cietumos. Vardarbība neveicina miermīlīgu kultūrizpratnes attīstību sabiedrībā. Kultūrizpratnes attīstīšana uz emocionālo baiļu, izpatikšanas vadonim fona ir liekulības un izlikšanās attīstība sabiedrības apziņā, nevis dziļas kultūrizpratnes iegūšana.
Kārlis Ulmanis ir personība, paraugs Latvijas pusaudžiem audzināšanas procesā.	Kārļa Ulmaņa cenzūra, autoritāri lēmumi – demokrātijas pretpols.
Ernests Brastiņš 1936. gadā izstrādāja <i>Tautības mācību</i> – latvieša pamatzināšanu pamatu gan zināšanās balstīta nacionālisma attīstībai, gan latviešu pašapziņas, kultūras izpratnes celšanai.	Ernesta Brastiņa <i>Tautības mācība</i> plaši nav izplatīta, ieviesta izglītībā un pieņemta no sabiedrības. Nav zināmi kavējošie apstākļi, iespējams, varas, ietekmes un naudas trūkums, apzināta neiesaistīšanās politikā.
Valsts sociālais un ekonomiskais atbalsts latviešiem.	Mazākumtautību sociālā, ekonomiskā atbalsta trūkums veicina naidīguma attīstību pēc etniskās pazīmes, nevis kultūrpratību, kas paredz arī mijkultūru attiecību lietpratīgu veidošanu.
<i>Valsts Kultūras padomes</i> ieviešana (prioritātes: nacionālā mitoloģija, vadoņa kults, lauku dzīves idealizēšana).	Valsts Kultūras padome ir formāla institūcija. Lēmumus autoritāri pieņem Kārlis Ulmanis.
Vispārējās izglītības sistēmas galvenais mērķis – ieaudzināt patriotismu, nacionālismu un lojalitāti valstij.	Pārspīlētais “tautiskums” un tā autoritāra uzspiešana neveicina kultūrizpratni un labprātīgu kultūras vērtību pieņemšanu.
<i>Latvijas Vēstures institūta</i> dibināšana – Latvijas valstij lojālas vēstures interpretācijai.	Ulmaņlaiku vēsture atspoguļo tikai Ulmaņa ideoloģisko diskursu kā vienīgo pareizo.
28.01.1935. – Kārļa Ulmaņa <i>Draudzīgais aicinājums</i> – pilsoņu iesaiste patriotiskajā audzināšanā, kultūrizpratnes veicināšana skolēniem, skolu mācību līdzekļu krājumu veidošana.	1940. gada 17. jūnijā Latviju okupēja Padomju Savienība – Strādnieku un zemnieku Sarkanā armija un pārtrauca visus latviešu centienus apzināt un izprast savu nacionālo kultūru.
Latvijas valsts atjaunošanas periods (pēc 1991. gada)	
Folkloras kustības, <i>Dziesmotās revolūcijas</i> attīstīšanās, 1991. gadā atgūstot Latvijas neatkarību. Folkloras kustības vadošo personību došanās uz mācību iestādēm, skolēnu folkloras kopu veidošana, praktiski izdzīvojot dabā gadskārtas, iesaistoties pētniecībā u.c.	Folkloristu konfrontācija ar Ernesta Brastiņa dibināto <i>Dievturības kustību</i> .

1991. – Latvijas valdība ratificē UNESCO <i>Konvenciju par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu</i> un izveido UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju.	Latvijai jāreķinās ar UNESCO virzību uz globālo izglītību un nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanas formām, piem., veidojot fragmentāru prasmju sarakstus u.c.
1991. – Izglītības ministrija pasūta Antai Rudzītei izstrādāt audzināšanas programmu <i>Latviešu tautas dzīvesziņa</i> . Tā ietver latviešu tikumus, ieražas, gadskārtu svētkus, godus.	50 gadu laikā padomju ideoloģijas kultūra ir pārņēmusi visas tautsaimniecības jomas, t. sk. dziļi iesakņojusies izglītībā.
1992. – Izglītības ministrijas metodiskajā rakstu krājumā <i>Latvijas izglītības saturu veidojot</i> ievērots <i>mācību tautziņas princips</i> , kuram jācaurauž visi mācību priekšmeti.	Skolās tiek izmantoti padomju laika mācību līdzekļi, metodikas, ko uzreiz nav iespējams nomainīt.
1995. – Kultūras ministrija izveido konceptuālas <i>Kultūrpolitikas pamatnostādnes</i> , kuras paredz arī vispārējā izglītībā integrēt kultūrizpratni, veidojot garīgi brīvu, humānu, radošu personību.	Tā kā Izglītības ministrija un Kultūras ministrija ir atsevišķas institūcijas kopš padomju laikiem, <i>Kultūrpolitikas pamatnostādņēs</i> izstrādātie vispārējās izglītības koncepti nenokļūst līdz reālai rīcībpolitikai.
2016. – UNESCO LNK kopā ar 25 Eiropas Savienības valstīm izstrādā <i>Kultūrizpratnes un izpausmes rokasgrāmatu</i> .	<i>Kultūrizpratnes un izpausmes rokasgrāmatā</i> izstrādātie ieteikumi ir rekomendējoša rakstura un mērķtiecīgi netiek ieviesti izglītībā.
2020. – Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) struktūrvienība Skola2030 izstrādā kompetencēs balstītu mācību saturu, kur viena no jomām ir <i>Kultūrizpratne un pašizpausme mākslā</i> .	Mācību jomā <i>Kultūrizpratne un pašizpausme mākslā</i> netiek iekļauti valodas, vēstures, dabas, dizaina un tehnoloģiju, vizuālās mākslas u.c. latviskai dzīvesziņai būtiski elementi.
2023. – UNESCO LNK pasūta Daugavpils Universitātes pētniekiem <i>Metodisko materiālu jauniešu kultūrpratības veicināšanai</i> .	Metodiskais materiāls jauniešu kultūrpratības veicināšanai ir nepieciešams visiem Latvijas novadiem, kultūrtelpām, nevis tikai lībiešiem un viņu kultūrtelpai (sk. metodiskā materiāla saturu).

Secinājums – katram pozitīvajam, veicinošajam faktoram var pretnostatīt tam atbilstošu kavējošo faktoru. Veidojot izglītības politiku kultūrpratības koncepta attīstībā, šis princips jāņem vērā.

2. tabulā ir iekļauti būtiskākie kultūrpratības koncepti no aplūkotās teorētiskās datu bāzes un sakārtoti hronoloģiskā secībā, sākot no mūsdienām un beidzot ar vissenāko. Katra koncepta identifikators ir atslēgvārds ar izvērstu aprakstu, raksturojošu citātu no konkrēta autora, avota. Šajā tabulā sakārtotie atslēgvārdi un koncepti vēsturiskā perspektīvā – arī ir *kultūrpratības* jēdziena ģenēze. Tabulā atspoguļotais saturs uzskatāmi atbild uz pētījuma 1. jautājumu par kultūrpratības konceptu vēsturisko ģenēzi Latvijas sociokultūrvidē.

2. tabula. **Kultūrpratības konceptu ģenēze** (Solvita Lodiņa)
Table 2 **The genesis of cultural literacy concepts** (Solvita Lodiņa)

	Koncepta autors, avots	Atslēgvārdi	Koncepts
1.	Iliško & Skrinda, (2023). <i>Metodiskais materiāls jauniešu kultūrpratības veicināšanai</i>	<i>kultūrpratība</i>	Līdzdalība kopienas kultūras aktivitātēs, izglītošanās procesā sagatavojoties dzīvei un darbam daudz kultūru vidē, spēja pārmantot arī nemateriālo kultūras mantojumu, tā stiprinot kultūras identitāti, spēja atrast informāciju par kultūru un pielietojot to, kļūt par lietpratīgu kultūras vērtību veidotāju. <i>Kultūrpratība kā kultūras kompetence, kas veicina toleranci un stiprina piederības sajūtu Latvijas kultūrtelpai.</i>
2.	Skola2030, (2023). Papildinātais, kompetenču pieejā balstītais mācību saturs	<i>kultūrizpratnes un pašizpaušmes mākslā pratība</i>	Pratības elementi – jēdzieni: <i>kultūras mantojuma saglabāšana un tradīciju pārmantošana, materiālais un nemateriālais kultūras mantojums, kultūras identitātes veidošana, piederība kultūrai, sava kultūra, personiskās kultūras vajadzības, kultūras notikumi, iepriekšējo laikmetu kultūras atsaucis, laikmeta un kultūras mijiedarbība, kultūras vispārīgais saturs.</i>
3.	MK, (2018). <i>Noteikumi Nr. 747 par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem</i>	<i>kultūrizpratne un pašizpaušme mākslā</i>	“(..) skolēni veido izpratni par kultūru – iepazīst, apzinās un izprot sevi un piederību tautas, valsts, kopienas kultūrai, apzinās kultūras mantojumu, kultūru daudzveidību un izpaušmes, izprot mākslas darbā ietvertās idejas kā autora, laikmeta un kultūras mijiedarbību, kā arī iepazīst dažādus mākslas veidus – vizuālā māksla, mūzika, literatūra, teātra māksla – un to izteiksmes līdzekļus, piedzīvo jaunrades procesu.”
4.	ESPB, (2016). <i>Kultūras izpratnes un izpaušmes rokasgrāmata</i>	<i>kultūras izpratne un izpaušme</i>	Skolotāja kompetence, gan veicinot skolēnu talantus, gan starpvalstu dialogu. <i>Kultūras izpratne</i> – zināt kultūras un mākslas nozīmi, attīstīt spēju to baudīt, būt tajā ieinteresētam; saistība ar mūzikas, mākslas uztveri. <i>Kultūras izpaušme</i> – izjūtu, ideju radoša nodošana ar mākslinieciskiem līdzekļiem jaunrades procesā. Tas attiecas uz lietām, ko cilvēki saka, raksta, dzied, glezno, dejo, tēlo vai dara, lai parādītu savas izjūtas, uzskatus un idejas.

5.	Kultūras ministrija (1995). <i>Kultūrpolitikas pamatnostādnes</i>	<i>kultūrizpratne</i>	Visplašākajā izpratnē kultūra nav atsevišķa dzīves joma, bet viss, ko cilvēks sabiedrībā ir radījis un rada, ieskaitot sevi pašu un sabiedrību (...). Kultūras misija ir vairot humāno cilvēkā un līdz ar to sabiedrībā, tautā, veidot izpratni par vērtībām un cilvēciskās eksistences jēgu.
6.	LR Izglītības ministrija (1992). <i>Latvijas izglītības saturu veidojot: rakstu krājums: metodisks līdzeklis</i>	<i>mācību tautziņas princips</i>	Izglītības saturā veidojams nacionāls komponents, īstenojams katrā mācību priekšmetā, atbilstoši šī priekšmeta specifikai. Saskaņā ar izglītības satura nacionālā komponenta būtību, tautiskais kā kategorija mācāms, nevis izceļot tā pārākumu, bet gan parādot tā savdabīgumu, neatkārtojamību un nozīmīgumu tautai un cilvēcei. Principa īstenojums atkarīgs 1) no skolotāja un skolēna attieksmes pret to, 2) no attiecīgās mācību satura atlases un dozējuma, 3) no skolotāja izmantotās metodikas.
7.	Anta Rudzīte, (1991). <i>Latviešu tautas dzīvesziņa</i>	<i>latviešu tautas dzīvesziņa</i>	Latviešu skolas audzināšanas ideāls: <i>latviskais cilvēks</i> – balts un tīrs, augstāko tikumu nesējs, garīgo vērtību uzturētājs, ar nevainojamu uzvedību, krietns pēc dabas un attiecībās ar cilvēkiem, vienmēr nomodā par tautas godu, spējīgs vadītājs un prot pakļauties ar cieņu, ir iejūtīgs, prot organizēt darbu. Katram skolēnam jāapgūst latviešu tautas vērtības, dzīves gudrības, tikumi, tradīcijas, gadskārtas un godi.
8.	Ernests Brašņiņš, (1936). <i>Tautības mācība</i>	<i>tautības mācība</i>	I daļā: 1) tautiskā ideja, viņas izcelšanās, vēsture, saturs, zinātniskie un prātnieciskie balsti, 2) kas ir tauta un tautība, viņu definīcijas, pazīmes un būtība, 3) nacionālisms un tautiskums – sabiedriskā kustība un garīgs strāvojums (ar pareizām un defektīvām formām). II daļā: tautisks cilvēks, viņa augšana, tapšana un uzdevumi (jauns tikumības ideāls, kurš dzīvē jāpiepilda). III daļā: tautiskā un latviskā kultūra, viņas tradīcijas saturs un jaunradīšanas virzieni (Latvijas reliģija, māksla, zinātne un filosofija te tiktu noskaidrotas savos pamatvilcienos). IV daļa: mācība par nacionālu valsti, viņas politiku saimniecībā, kultūrā un sadzīvē.

9.	Kārlis Ulmanis (idejas autors), (1934). Hanovs, D.& Tēraudkalns, V (2012) <i>Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā, 1934-1940</i>	<i>nacionālists, patriotisms, lojalitāte valstij</i>	Ideoloģiski vienota tauta. Centrā: <i>vadonība, pozitīvisms un nacionālisms</i> . K. Ulmaņa <i>nacionālisma</i> interpretācija - latviešu tautas un valsts interešu pārākums pār indivīda tiesībām, bet <i>vadonība</i> nozīmēja – K. Ulmanis – “tautas tēvs” – paraugs, kuram sekot un līdzināties. <i>Pozitīvisms</i> – stingra cenzūra, preses brīvības ierobežojums. Motīvi mākslā – nacionāla mitoloģija, vadoņa kults, lauku dzīves idealizēšana. Izglītībā – pilsētu bērni vasaras pavada lauku saimniecībās, mācoties lauksaimniecību, kas saskanēja ar reformpedagoģijas ideju par <i>darba skolu</i> , mācībām, saistītām ar dabu, apkārtni. Izglītības mērķis – ieaudzināt patriotismu, nacionālismu un lojalitāti valstij.
10.	Jānis Rainis, (1927). <i>Izglītības ministrijas Skolu reformu rīkojums</i>	<i>audzināšanas ideāls</i>	Skolas uzdevums – izaudzināt pilnvērtīgus pilsoņus – demokrātiskās republikas suverēnās varas nesējus, kas 1) spētu valdīt pār sevi pats, 2) justos atbildīgs ne tik vien par saviem darbiem, bet arī par savas sabiedrības grupas un visas valsts darbību, 3) būtu aktīvs, savstarpējas izpalīdzības un solidaritātes jūtu vadīts sabiedrības loceklis.
11.	Alfrēds Bīlmanis, (1921). <i>Nacionālisms kā valsts pamats</i> .	<i>valstiskā apziņa</i>	Cieņas, goda, solidaritātes izjūtas pret ģimeni, dzimtu, ģinti, cilti, tautu un sava personiskā labuma saskaņošanu ar tautas labumu, tās vērtību – dzīvību, ko atdot par Tēviju.
12.	P. Liepiņš, (1921). <i>Kultūras nozīme Latvijas valsts nostiprināšanā</i> .	<i>kultūra</i>	Dzīves materiālā un garīgā labklājība, pretēji okupantu uzspiestam dzīvesveidam: mazāk ēst, mazāk gulēt, sliktāk ģērbties, vairāk strādāt, zemāk locīties.

Secinājumi Conclusions

1. No aplūkotās literatūras vispilnīgāko informāciju par Latvijas valsts dibināšanas un veidošanas laika (1918–1940) kultūrpratības koncepta attīstību var konstatēt E. Brastiņa publikācijās (t. sk. 1931. gadā). Viņa *Tautības mācības* satura idejas paustas 1935. gadā: I daļā: 1) tautiskā ideja, viņas izcelšanās, vēsture, saturs, zinātniskie un prātnieciskie balsti; 2) kas ir tauta un tautība, viņu definīcijas, pazīmes un būtība; 3) nacionālisms un tautiskums – sabiedriska kustība un garīgs strāvojums (ar pareizām un

- defektīvām formām). II daļā: tautisks cilvēks, viņa augšana, tapšana un uzdevumi (jauns tikumības ideāls, kurš dzīvē jāpiepilda. III daļā: tautiskā un latviskā kultūra, viņas tradīcijas saturs un jaunradišanas virzieni (Latvijas reliģija, māksla, zinātne un filosofija te tiktu noskaidrotas savos pamatvilcienos). IV daļa: mācība par nacionālu valsti, viņas politiku saimniecībā, kultūrā un sadzīvē”, tā korelē ar mūsdienu Skola2030 vienas mācību jomas *Kultūrizpratne un pašizpaušme mākslā* saturu.
2. Reformpedagoģijas filosofija par reālā dzīvē, praktiskā darbā balstītu mācīšanos Latvijā 1920. gadā saskatāmas *Apvienotās, Apkārtnes vai Dzimtenes mācības* metodiskajos uzstādījumos, kuros priekšplānā bija mīlestība pret Latvijas dabu, Tēvzemi, darbu kā vērtību (kultūrpratības elementi). *Apkārtnes mācības* kontekstā tiek diskutēts par integrētās pieejas efektivitāti skolēna personības pilnvērtīgā attīstībā.
 3. Sabiedrības kultūrpratību attīstīja *Latvijas kultūras veicināšanas biedrība* (1921–1925) ar 220 nodaļām visā Latvijas teritorijā, izdodot mēnešrakstu “Kultūras vēstnesis,” kur A. Bīlmanis pauda ideju par *valstisko apziņu*, kura nozīmē cieņas, goda, solidaritātes izjūtas pret ģimeni, dzimtu, ģinti, cilti, tautu un sava personiskā labuma saskaņošanu ar tautas labumu, tās vērtību – dzīvību, ko atdot par Tēviju. Savukārt jēdziens *kultūra* tiek definēts kā dzīves materiālā un garīgā labklājība pretēji okupantu uzspiestam dzīvesveidam – mazāk ēst, mazāk gulēt, sliktāk ģērbties, vairāk strādāt, zemāk locīties.
 4. Kultūrpratības konceptam K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā raksturīgs autoritāri uzspiests tautiskums, nacionālās mitoloģijas aktualizēšana, tautas vadoņa personības kults, *Draudzīgais aicinājums* sabiedrībai bagātināt skolu mācību līdzekļu klāstu ar tautas artefaktiem, folkloras krājumu izdošana un izplatīšana dažādos pasākumos, jaunatnes iepazīstināšana ar Latvijas lauku darbiem vasarā, Latvijas Vēstures institūta dibināšana, lai pārrakstītu Latvijas valstij lojālu vēsturi.
 5. Pēc 1991. gada kultūrpratības koncepta attīstību būtiski ietekmēja Latvijas iestāšanās UNESCO, *Konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu* ratificēšana Latvijā, Izglītības ministrijas izdotā audzināšanas programma *Latviešu tautas dzīvesziņa* (1991), LR Izglītības ministrijas metodisko rakstu krājumā “Latvijas izglītības saturu veidojot” (1992) minētais *mācību tautziņas princips*, pieņemtās *Kultūrpolitikas pamatnostādnes* (1995), kur IV. nodaļā “Izglītība kā kultūras pamats un nākotne” tiek uzsvērtas saskaņotas kultūras un izglītības politikas nozīme vispārējā izglītībā, veidojot garīgi brīvu, humānu un radošu personību.
 6. Kultūrpratības koncepta attīstību Latvijas sociokultūrvidē mūsdienās turpina noteikt un virzīt UNESCO LNK, izveidojot *Kultūrizpratnes un izpaušmes rokasgrāmatu* (2016) un *Metodisko materiālu jauniešu kultūrpratības veicināšanai* (2023), taču tiem ir rekomendējošs raksturs,

kas netiek pārvērsts mērķtiecīgā izglītības politikas rīcībā, veidojot jaunus mācību programmu paraugus, kuros *kultūrpratība* būtu caurviņu kompetence, jo tās elementi attiecas uz visām mācību jomām.

7. Kultūrpratību izglītībā visvairāk veicina šādi apstākļi:
 - *Tautības mācības* ieviešana vispārējās izglītības iestādēs un atbilstošu mācību līdzekļu izstrāde, ņemot vērā lokālo kultūrtelpu kultūrvēsturisko mantojumu;
 - vecāku iesaiste vispārīzglītojošo skolu mācību programmu ierosināšanā, līdzdalībā ekskursiju, pasākumu plānošanā un īstenošanā, kā arī mācību līdzekļu piegādē mācību iestādēm (K. Ulmaņa *Draudzīgā aicinājuma* idejas piemērs);
 - Izglītības ministrijas un Kultūras ministrijas apvienošana vienā institūcijā, kura spēj efektīvi īstenot nacionālus ideoloģiskos uzstādījumus sabiedrības izglītošanai un audzināšanai par pilsoniski brīvu, aktīvu, demokrātiju izprotošu sabiedrību, kura ciena un ņem vērā savu vēsturisko mantojumu, plānojot politiku nākotnē.
 - finansējuma piešķiršana sabiedrisku pasākumu veidošanai ar valstij nozīmīgām vērtībām un izglītojošu saturu, valsts izdevumiem – folkloras krājumiem, vēstures pētniecībai.
8. Kultūrpratību sociokultūrvidē viskavējošākie apstākļi:
 - Valsts politika, kuras ideoloģiskie uzskati apzināti konfrontē etnisko pamattautu ar mazākumtautībām, nevis veicina izglītību, kultūrpratības attīstību,
 - vardarbīga un autoritāra ideoloģisko diskursu uzspiešana sabiedrībai, ideoloģiskā cenzūra,
 - latviešu pamattautas sašķelšanās daudzās politiskajās partijās, pretēji mazākumtautību spējai apvienoties, izveidojot spēcīgu politisko spēku, ar nozīmīgu ietekmi.
9. *Kultūrpratības* koncepta tālākā ieteicamās attīstības forma – *kultūrapziņas kompetence*, tas izriet no aplūkotajiem jēdzienu atslēgvārdiem un to nozīmju skaidrojumiem ģenēzes vēsturiskā perspektīvā. *Kultūrpratība* var tikt uzspiesta autoritāri, bet *kultūrapziņas kompetenci* var izveidot brīvi, nepiespiesti, labprātīgi – tikumiski krietns un morāli tīrs, garīgs cilvēks, fiziski vesels, tāds, kurš apzinās savas vajadzības visos līmeņos, tāpēc ir atbildīgs patriots par savu un savas valsts attīstību demokrātiskā veidā, tāpēc mīl savu tautu, Tēvzemi, kultūru un cieņpilni glabā to nākamajām paaudzēm. Tādas personības Latvijas vēsturē ir bijušas. Mūsdienu pedagoģu atbildība ir tādas izaudzināt arī šodien.

Summary

The development of the concept of cultural literacy in the socio-cultural environment of Latvia continues to be defined and promoted by UNESCO LNC through the creation of the Methodological Material for Promoting Cultural Literacy among Young People (2023), but it is of a recommendatory nature, which is not translated into targeted educational policy action, creating new curriculum models for different cultural and socio-cultural environments of Latvia. Cultural literacy should be a transversal competence, as its constituent elements apply to all areas of learning.

At the time of the establishment of the Latvian state, the Reform Pedagogy philosophy of real-life, practical work-based learning entered the school methodology, which in the formative education of the Latvian sociocultural environment of 1920 could be seen in the methodological settings of the United, Neighbourhood or Homeland Teaching, in which love for Latvian Nature, Homeland, work as a value were at the forefront. In the context of the Neighbourhood teaching, the teachers discussed the effectiveness of the integrated approach in the full development of the pupil's personality. This is in line with the principle of teaching Latvian folk life defined in the 1992 methodology of the Ministry of Education - which should permeate all subjects with Latvianness, the Guidelines for Cultural Policy adopted by the Ministry of Culture in 1995 and the program of Latvian folk life for school teachers developed by the Ministry of Education in 1991.

From the literature reviewed, the most complete information on the development of the concept of cultural literacy during the period of the foundation and formation of the Latvian state (1918-1940) can be found in the publications of E. Brastiņš. The content of the Nationality Teaching Programme, which he developed in 1936, correlates with the content of one of the teaching areas of today's Skola2030, Cultural Literacy and Self-Expression in Art.

Literatūra References

- Ambainis, O. (1989). *Latviešu folkloristikas vēsture*. Rīga: Zinātne.
- Andersons, E. (red.) (1983). Brastiņš. Šķirklis. Latvju enciklopēdija. ASV: Amerikas latviešu apvienības latviešu institūts, 213. lpp. Pieejams: https://gramatas.lndb.lv/periodika2viewer/?fbclid=IwAR1IqDCZvf77rpnzWIHZ0Z_jtaM0eoswa28VrA8tY061sGC2aa_p3Qkj6X8#issue:645604
- Ausējs, L. (1926). *Meklētāji un mēģinātāji skolotāju starpā*. Latvijas Nacionālās skolotāju savienības žurnāls "Audzinātājs" (1925–1939), Nr. 5.–6., 1.05.1926. Rīga: LNSS. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:286543|article:DIVL23>

- Bīlmanis, A. (1921). *Nacionālisms kā valsts pamats*. Raksts izdevumā “Kultūras vēstnesis”, Nr.1., 2–4. Rīga: Latvijas Kultūras veicināšanas biedrība. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#issue:1880>
- Brastiņš, E. (1931). *Latvija, viņas dzīve un kultūra*. Rīga: Grāmatu draugs. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/414887.html>
- Brastiņš, E. (1935). *Tautības mācība*. Raksts laikrakstā “Brīvā Zeme.” 13.04.1935. Rīga: a/s Zeme. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:590793|article:DIVL259>
- Brastiņš, E. (1936). *Tautības mācība*. R. Blaumaņa ielā 38/40, P/S “Zemnieka domas” izdevums. Pieejams: <https://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#issue:696111>
- Ciganovs, J. (2011). *Skolnieku rota 1919. g. kaujās. Latvijas Neatkarības karš*. Rīga: Sargs.lv. Pieejams: <https://www.sargs.lv/lv/latvijas-neatkaribas-kars/2011-05-31/skolnieku-rota-1919-gada-kaujas>
- Čekse, I. et al (2023). *Jaunais atskaites punkts pilsoniskajā izglītībā Latvijā. Starptautiskā pilsoniskās izglītības pētījuma IEA ICCS 2022 pirmie starptautiskie un Latvijas rezultāti*. Rīga: LU PPMF Izglītības pētniecības institūts. Pieejams: https://www.ipi.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/ipi/ICCS2022_pirmo_rezultatu_zinojums_2023_Cekse_Kiris_Alksnis_Geske_Kampmane_web.pdf
- Eiropas Savienības Publikāciju birojs [ESP] (2016). *Kultūras izpratnes un izpausmes rokasgrāmata*. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. Pieejams: <https://www.unesco.lv/lv/media/311/download?attachment>
- Hanovs, D. & Tēraudkalns, V. (2012). *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā, 1934–1940*. Rīga: Zinātne.
- Iliško, Dz. & Skrinda, A. (2023). *Metodiskais materiāls jauniešu kultūrpratības veicināšanai*. Rīga: UNESCO Latvijas Nacionālā komisija, DU HSZI, IIC. Pieejams: <https://www.unesco.lv/lv/media/1206/download?attachment>
- Izglītības ministrija [IM] (1920, 1921). *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts (1920–1939)*. Rīga: LR. Pieejams: <http://www.periodika.lv/#periodicalltem:406>
- Jurs, P., & Samuseviča, A. (2020). *PILSONISKĀ LĪDZDALĪBA: jauniešu potenciāls*. Monogrāfija. Liepāja: LiePA. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/858521.html>
- Kultūras ministrija [KM], (2020). *Ministrijas vēsture*. Rīga: Digitāls resurss. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/ministrijas-vesture>
- Kestere, I., & Stonkuvieni, I. (2020). *Pedagogy and Educational Sciences in the Post-Soviet Baltic States, 1990–2004: Changes and Challenges*. Rīga: University of Latvia Press. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/BAHP-2020/bahp-pes.1990-2004_Book.pdf
- Ķestere, I. (2005). *Pedagoģijas vēsture. Skola. Skolotājs. Skolēns*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Latvijas Nacionālais vēstures muzejs [LNV], (2023). *Latvijas Republika 1918–1940*. Rīga: LNV. Pieejams: http://lnvm.lv/?page_id=3409
- Latvijas Tautas Padome [LTP], (1919a). *Likums par Latvijas izglītības iestādēm*. Likumu un valdības rīkojumu krājums, Nr. 13. Rīga: LTP. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:354805|article:DIVL50|query:izglitibas%20izgl%C4%ABtibas%20>
- Latvijas Tautas Padome [LTP], (1919b). *Likums par mazākuma tautību skolu iekārtu Latvijā*. Likumu un valdības rīkojumu krājums, Nr.13. Rīga: LTP. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:354805|article:DIVL69|query:izglitibas%20izgl%C4%ABtibas%20>

- Liepiņš, P. (1921). Kultūras nozīme Latvijas valsts nostiprināšanā. *Kultūras vēstnesis*, Nr. 1., 4–5. Rīga: Latvijas Kultūras veicināšanas biedrība. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#issue:1880>
- LR Izglītības ministrija (1992). *Latvisku izglītības saturu veidojot*. Rakstu krājums. Metodiskais līdzeklis (red. I. Cepīte), (61). Rīga: a/s Grāmata.
- LU Latviešu literatūras, folkloras un mākslas institūts [LU LFMI] (2020). *Personas biogrāfija. Brastiņš, E.* Latviešu Folkloras krātuves digitālais arhīvs. Rīga: LU LFMI. Pieejams: <https://garamantas.lv/lv/person/873122/Ernests-Brastins>
- Mārtinsons, K., Pipere, A. & Kamerāde, D. (2016). *Pētniecība. Teorija un prakse*. Rīga: RaKa.
- Ministru kabinets [MK], (2020). *Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem*, Nr.747. Rīga: Ministru kabinets. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatizglitibas-standartu-un-pamatizglitibas-programmu-paraugiem>
- Ozoliņš, O. & Linde, M. (2017). Baltijas sacelšanās: impēriju lāsts. Rīga: Sava Grāmata. Pieejams: https://books.google.lv/books/about/Baltijas_sacel%C5%A1an%C4%81s.html?id=WN3gtAEACAAJ&redir_esc=y
- Rudzīte, A. (1991). *Latviešu tautas dzīvesziņa*. Audzinātāja stundu programma. Rīga: Latvijas Tautas izglītības ministrija.
- Rubenis, A. (1990). *Latvijas skola laiku griežos 1917–1941*. Rīga: A. Rubenis.
- Saeima, (2022). *Izglītības likums*. Grozījumi. Rīga: Saeima.
- Saeima (1995). *Kultūrpolitikas pamatnostādnes*. Rīga: Saeima.
- Skola2030 (2023). *Pilnveidotais mācību saturs un metodika*. Rīga: Skola2030. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/macibu-saturs/macibu-jomas/kulturas-izpratne-un-pasizpauzme-maksla>
- Staris, A., & Ūsiņš, V. (2000) *Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā/ Development of Science of Education and Pedagogy in Latvia during First Free State/*. Rīga: Zinātne/Science/.
- Straubergs, K. (1929). *Tautas tradīciju krāšana*. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Nr. 5. (568-9). Rīga: Izglītības ministrija.
- Stranga, A. (2017). *Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika: (1934–1940)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Ščerbinskis, V. & Jēkabsons, Ē. (sast.) (2012). *Apvērsums: 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos*. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Arhīvistu biedrība.
- Treijs, R. (1998). Pie saknēm. Latvijas valsts un tās vīri. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 294, 15.10.1989. Rīga: Latvijas Vēstnesis. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/32995>
- Ulmanis, K. & Ādamovičs, L. (1934). *Likums par tautas izglītību*. Likumu un Ministra kabineta noteikumu krājums Nr.11, 27.07.1934. Rīga: Ministru prezidents, Izglītības ministrs. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:pa|issue:369219|article:DIVL29>
- Vičs, A. (1926). *Nepatiesība par nacionāliem skolotājiem*. Latvijas Nacionālās skolotāju savienības žurnāls “Audzinātājs” (1925–1939), Nr. 2, 1.02.1926. Rīga: LNSS. Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2viewer/?lang=fr#panel:pp|issue:206554|article:DIVL100|page:27>
- Vīvere, I. (2023). *Folkloras kustība Latvijā: resursi, ideoloģijas un prakses no 1978.–1991.* FLPP Nr. lzp-2021/1-0243 Rīga: LU LFMI. Pieejams: <https://lulfmi.lv/Folkloras-kustiba-Latvija-resursi-ideologijas-un-prakses>

<https://jauta.garamantas.lv/lv/survey/view?survey-id=1710314>

<https://www.facebook.com/groups/483805240035357/>

Zālītis, F. (1991). *Latvijas vēsture*. Mācību grāmata vidusskolām. Rīga: Zvaigzne.

Zālītis, F. (1920). *Skolas uzdevums*. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Nr.1.,12. lpp.

Pieejams: <http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#issue:135748>

Žogla, I. (2020). *Pedagoģijas aktuālās problēmas: kā tās mainās digitālo tehnoloģiju vidē*. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume IV. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. May 22th-23th, 2020. 701–715. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/5045/4678>